

Kees Snoek. *De Indische jaren van E. du Perron*. Nijgh & Van Ditmar

In een prospectus uit 1935 voor *Het land van herkomst* noemt E. du Perron Nederlands-Indië „een domein van herinneringen" waarin zijn held en alter-ego Arthur Ducroo probeert te leven „wanneer hij de bitterheid van het oogenblik vergeten wil". Indië als vluchtplaats voor het door politieke tegenstellingen en oorlogsdreiging verziekte Europa. Ook in *De smalle mens* valt een soortgelijk escapisme waar te nemen, bijvoorbeeld als Du Perron „de z.g. lijntrekkersfilosofie" uitroept tot zijn levensbeschouwing, om daaraan de conclusie te verbinden: „Ga naar Tahiti, zolang Tahiti deze 'vrijheid' mogelijk maakt".

Toen Du Perron in 1936 met vrouw en kind naar Indië vertrok, leek het erop dat hij eindelijk aan de oproep gehoor gaf. Zijn terugkeer naar „het land van herkomst" wekt op het eerste gezicht de indruk van een capitulatie, een vlucht voor de werkelijkheid. Maar of de zaken werkelijk zo eenvoudig lagen, is zeer de vraag. Alleen een grondige studie over Du Perron en Indië zou het antwoord kunnen verschaffen. Een poging in de goede richting is onlangs ondernomen door Kees Snoek met zijn dissertatie *De Indische jaren van E. du Perron*, waarin de tekst van de boven geciteerde prospectus als bijlage is opgenomen.

Snoek heeft zijn studie in drieën gedeeld. Het eerste deel bestrijkt de jeugdijaren tot 1921, toen Du Perron met zijn ouders naar Europa vertrok. Daarna wordt in twee delen uitgebreid aandacht geschonken aan het verblijf in Indië van 1936 tot 1939. Achtereenvolgens beschrijft Snoek Du Perrons aanvaringen met de koloniale samenleving en zijn diverse relaties met Indonesische schrijvers en intellectuelen. Tussen deel een en deel twee is een kort „intermezzo" ingelast, waarin het ontstaan en de groei van Du Perrons politieke bewustzijn tijdens de Europese jaren aan de orde komen.

Aan materiaal heeft iemand die over Du Perron en Indië wil schrijven geen gebrek. Veel gegevens zijn natuurlijk te vinden in *Het land van herkomst*; verder kan men, nog afgezien van het overige werk, terecht bij de inmiddels vrijwel compleet uitgegeven correspondentie, terwijl ook heel wat vrienden en kennissen in de loop der tijd hun herinneringen aan Du Perron op schrift hebben gesteld. Over Du Perrons tweede Indische periode beschikken we bovendien over *D'Artagnan tegen Jan Fuselier* (1962) van J.H.W. Veenstra, die in 1979 ook een brochure publiceerde over Du Perrons bemoeienissen met Multatuli (*Multatuli als lotgenoot van Du Perron*). Veel van wat Snoek schrijft, voegt hieraan niets toe. Maar hij heeft de stof helder geordend, waardoor de ontwikkeling van Du Perrons houding tegenover de koloniale wereld goed kan worden gevolgd.

In het eerste deel van zijn boek schetst Snoek de invloed van de „koloniale heerserscultuur" op de jonge Du Perron, die onder meer tot uitdrukking kwam in zijn cultus van d'Artagnan, die hij deelde met veel van zijn generatiegenoten. In Du Perrons polemische instelling school een niet geringe dosis „koloniale flinkheid", meende bijvoorbeeld Sal Tas, die door Snoek met instemming wordt geciteerd. Naast d'Artagnan stond echter de figuur van Don Quichot, die al voorkomt in een jeugdverhaal (*Don Quichotte te Soerabaja*) uit 1920 waarin Snoek een „symbolische

voorafschaduwning" ziet van de latere afkeer van de koloniale mentaliteit.

Dat neemt niet weg dat Du Perron tot aan zijn vertrek naar Europa in 1921 die mentaliteit als vanzelfsprekend heeft geaccepteerd, zoals hij zelf ook heeft beschreven in *Het land van herkomst*. Opvallend is alleen wel dat hij zich al in een artikel uit 1919 (*Indische letterkunde*) beklagt over de maatschappelijke veranderingen, waarbij de „gezelligheid" van het oude Indië steeds meer moet wijken voor „echt hollandse arrogantie, bekrompenheid, broodnijd" - dezelfde kenmerken die zijn tweede verblijf in de kolonie tot zo'n twijfelachtig genoeg zouden maken.

Men kan er over twisten wie in 1936 meer was veranderd: Du Perron of de Indische samenleving. Feit is in elk geval dat Du Perron vrijwel van meet af aan begreep dat hij niet in een „verloren paradijs" was beland. Van zijn oude jeugdvrienden bleek hij door zijn intellectuele en literaire preoccupaties volledig te zijn vervreemd, terwijl hij walgde van de NSB-mentaliteit die hij overal bespeurde. „Het heele leven hier is in wezen fascistisch", schreef hij in 1938 aan Ter Braak. Een „tegengif" vond hij in de herinnering aan Multatuli, over wie hij in 1937 *De man van Lebak* schreef.

Aan Du Perrons geschriften over Multatuli (die toch een heel deel van het Verzameld Werk vullen) besteedt Snoek opmerkelijk weinig aandacht. Misschien omdat Veenstra hem voor is geweest? Dat laatste blijkt geen bezwaar te zijn bij de behandeling van de polemieken met Zentgraaff, hoofdredacteur van de *Java-bode* en voor Du Perron de belichaming van alles wat hij in Indië verafschuwde. De aandacht voor deze polemieken lijkt mij volkomen terecht (zij laat duidelijk zien dat Du Perron zich in Indië alles behalve escapistisch heeft gedragen), maar een nadere analyse van de visie op Multatuli had evenmin mogen ontbreken.

Het meest originele deel van Snoeks boek is ongetwijfeld het derde deel, waarin Du Perrons contacten met Indonesiërs worden behandeld. Du Perron behoorde tot de weinige blanken die de „rassenbarrière" negeerden. Daarvan profiteerden zowel zijn collega's op het Landsarchief te Batavia, waar hij in 1938 was benoemd als „daggelder" (een hogere functie zat er vanwege zijn gebrek aan „bevoegdheid" niet in), als de Indonesische schrijvers en intellectuelen met wie hij in aanraking kwam via zijn literaire kroniek in het *Bataviaasch Nieuwsblad*.

Al in *Het land van herkomst* had Du Perron geschreven dat hij bij terugkomst in Indië „anders, met oneindig meer sympathie en aandacht" zou staan tegenover degenen die men doorgaans „inlanders" of „inheemsen" noemde, maar die Du Perron tijdens zijn tweede verblijf principieel als „Indonesiers" ging aanduiden. Gaandeweg realiseerde hij zich als Europeaan niet in Indië thuis te horen, en in zijn befaamde „afscheidsbrief" aan Sjahrir (opgenomen in *Indisch memorandum*) blijkt dit ook een van de argumenten te zijn om in 1939 naar Nederland terug te keren.

Tot het zover was heeft Du Perron zich ingespannen zijn schrijvende Indonesische vrienden met raad en daad bij te staan. Ook in deze contacten verloochende hij zichzelf niet. In de discussies over literatuur met onder anderen Sjahrir en Takdir Alisjahbana legde hij steeds de nadruk op de literaire kwaliteit, en niet op de „opvoedende waarde" die voor zijn Indonesische kennissen meestal het belangrijkste was. Literatuur moest - overeenkomstig het credo van Forum - de

uitdrukking zijn van een persoonlijkheid en mocht niet ondergeschikt worden gemaakt aan een maatschappelijk ideaal.

Op deze manier kwam Du Perron de politiek die hij in Europa was ontvlucht, opnieuw tegen bij zijn Indonesische relaties die vaak aan het door hem verfoeide „sociaal-realisme" een voorbeeld namen. Zijn pogingen hen op andere gedachten te brengen, werden niet door iedereen evenzeer op prijs gesteld. Takdir bijvoorbeeld verweet hem in feite cultureel paternalisme, toen hij Du Perron - in 1939 - typeerde als: „hij, eersterangs-deskundige en grote leraar omtrent de ongeëvenaarde schoonheid, die in alle bescheidenheid adviezen uitdeelt en pas beginnende kleuters beleraart". Opmerkelijk is ook de reactie van Soekarno die Du Perron (overigens zonder hem persoonlijk te hebben gekend) afdeed als een „individualist". Dat dit als een diskwalificatie kon gelden, tekent meer dan wat ook het misverstand.

Lang niet alle Indonesiërs met wie Du Perron te maken kreeg, dachten er zo over. Sommigen, onder wie Sjahir, voelden zeker sympathie voor zijn overtuiging. Maar uit Snoeks boek valt moeilijk op te maken wat precies hun betekenis binnen de Indonesische literatuur is geweest. Een van de verwijten die Takdir Du Perron maakte, was dat hij van die Indonesische literatuur zo weinig af wist; hetzelfde geldt voor de Nederlandse lezers van deze dissertatie, en zij worden door de schrijver niet echt uit de brand geholpen. Een reeks van namen passeert de revue, maar wat ontbreekt is het literair-historische overzicht waardoor ze te plaatsen zijn. Moet uit de afwezigheid van Du Perron in de Indonesische literatuur van na de onafhankelijkheid worden geconcludeerd dat zijn relaties (uitgezonderd natuurlijk Sjahir) van ondergeschikte betekenis zijn geweest?

De onduidelijkheid die hieromtrent blijft bestaan, heeft alles te maken met mijn belangrijkste bezwaar tegen *De Indische jaren van E. du Perron*. Het boek heeft te veel van een compilatie-werk en te weinig van een analytische studie, met als gevolg een soms hinderlijke oppervlakkigheid. Zo bestaat de tekst, nog afgezien van noten en bijlagen, voor bijna de helft uit citaten. Citeren is uitstekend als het gaat om essentiële of relatief onbekende teksten, zoals hier sommige getuigenissen van Du Perrons Indonesische vrienden. Maar Snoek komt ook met een citaat (van dr. L. de Jong) als er bijvoorbeeld een beeld van de Indische koloniale samenleving moet worden gegeven. Hier had de schrijver, op grond van zelfstandig speuren in de secundaire literatuur, toch wel voor eigen woorden en een eigen visie mogen zorgen.

Hetzelfde geldt voor het hoofdstuk waarin wordt ingegaan op Du Perrons elite-gedachte. Wie verwacht een diepgaande analyse en plaatsbepaling van Du Perrons opvattingen te zullen aantreffen, komt bedrogen uit. Snoek beperkt zich vrijwel tot een weergave van de bezwaren van Ter Braak en Greshoff. Een royalere greep uit de ideeëngeschiedenis van de jaren twintig en dertig (Benda, Ortega y Gasset, De Kadt, om maar een paar namen te noemen) zou het standpunt van de zo belezen Du Perron meer reliëf hebben gegeven.

Het meest hinderlijk is de oppervlakkigheid echter in het „intermezzo", dat Du Perrons politieke „bewustwording" in Europa behandelt. De behandeling is grotendeels opgehangen aan de verhouding met Malraux, wat op zichzelf nog niet zo gek is, maar je krijgt geen moment het idee dat Snoek zich serieus in Malraux heeft

verdiept. Toch is binnen het raam van zijn studie deze politieke „bewustwording" van het grootste belang: deze is immers volgens Snoek de voornaamste verandering in Du Perron, die na 1936 aan zijn negatieve kijk op de koloniale samenleving en zijn positieve houding tegenover de Indonesiërs ten grondslag ligt. Blijft de vraag of hier alleen de politieke „bewustwording" van belang is geweest; het zou mij niet verbazen als Du Perrons literaire „bewustwording" (met alle anti-burgerlijke sentimenten die daar - zeker in Frankrijk, zie onder anderen Stendhal - bijhoren) een minstens zo grote rol heeft gespeeld.

Ook in dit „intermezzo" beperkt Snoek zich te vaak tot het citeren van anderen, waar hij beter zelf iets had kunnen bedenken, zoals blijkt uit de curieuze betiteling van de jaren 1934-1936 als een „liberale" periode (gelukkig met aanhalingstekens) in de geschiedenis van de Sovjet-Unie. Een en ander is klakkeloos overgenomen uit de noten van H. van Galen Last bij de *Briefwisseling* van Ter Braak en Du Perron, maar wat in een noot misschien kan volstaan is volstrekt onvoldoende in een serieus betoog. Verder vraag ik mij af waar Snoek de biografie van Trotski vandaan haalt (blz. 73), die Souvarine zou hebben geschreven en die door Du Perron en zijn vrouw zou zijn vertaald. Ook al gaat het dan slechts om een „intermezzo", een erg degelijke indruk wordt met dit soort slordigheden niet gewekt.

Gelukkig staat daar wel iets tegenover. Snoek heeft zijn boek in een zeer leesbare stijl geschreven, zonder jargon, en ook (wat nog niet zo eenvoudig schijnt te zijn als het om Du Perron gaat) zonder dweperigheid of Hermansiaanse rancune. De onbevangenheid die Snoek in zijn voorwoord aan de dag legt, doet zonder meer weldadig aan, maar had om echt bevredigend te zijn op een aantal punten wel wat meer mogen worden aangevuld met zelf verworven kennis van zaken en analytische doortastendheid.

(*de Volkskrant*, 18-5-1990)